

SLOVENSKO-BOLGARSKI KULTURNI STIKI V PRVIH DESETLETJIH NAŠEGA STOLETJA

Zgodovina bolgarsko-slovenskih kulturnih stikov je stara in za določena obdobja raziskana. Bolgarski arhivi so polni tozadavnega gradiva in vsebujejo korespondenco med posameznimi kulturnimi delavci. Dokumenti govorijo o izmenjavi gledaliških programov, o stikih penklubov itd. Obstajajo tudi materiali, ki dokazujejo živo zanimanje Bolgarov za Slovence in obratno tako na kulturnem kot na znanstvenem področju. Taki objavljeni in do sedaj neobjavljeni materiali dodatno osvetljujejo bolgarsko-slovenske kulturne in literarne zveze od začetka našega stoletja do štiridesetih let in naprej. Pisma so le del reprezentativnega bogastva arhivov in dokumentov. Omogočajo natančnejši prikaz posameznih etap kulturnih odnosov med narodoma. V zbranih delih bolgarskega pisatelja Ivana Vazova je objavljeno pismo, odgovor, poslan slovenskemu pesniku Antonu Aškercu,¹ v katerem Vazov med drugim pravi: »Mi prejemamo Ljubljanski zvon. Zanimiv je, ima bogato vsebino. Vaša (tj. Aškerčeva) Rapsodija je bila zelo primerno prevedena v našem časopisu *Misel*.« Imenovani bolgarski časopis je združeval okrog sebe najboljše bolgarske pesnike. Glavni urednik je bil Krstju Krstev.² Kot ustanovitelj in urednik časopisa je oblikoval moderno literarno življenje v Bolgariji. V nadaljevanju svojega pisma se Vazov zahvaljuje Antonu Bezenšku³ za članek, posvečen ustvarjanju I. Vazova. Aškerca obvešča, da redakcija časopisa *Slovanski glas* želi objaviti nekatera dela slovenske književnosti. Zaupa mu: »Žal ne moremo najti nobenega prevoda iz slovenske književnosti. Gospoda Bezenška sem prosil, naj prevede nekaj za nas, kot je že prevajal za časopis *Nauka*.« Original Vazovega pisma je v ruščini, datiran s 27. 9. 1902.

Ta korespondenca se je začela z neobjavljenim pismom Aškerca Vazovu 9. januarja leta 1902. Aškerc piše, da je v programu časopisa *Ljubljanski zvon* širjenje slovanskega sodelovanja in seznanjanje bralcev s prevodi najboljših slovanskih pisateljev. Ime Vazova, poudarja Aškerc, je slovenskim književnikom znano, zato želi, da bi se v *Ljubljanskem zvonu* objavile nekatere kratke pripovedke iz Vazove zbirke *Draski i šarki* (*Črtice in okraski*).⁴

Nekaj let kasneje, 7. maja 1908, je Vladimir Stanimirovič pisal Vazovu, da ga pozna kot prevajalca bolgarskih in slovanskih pesnikov in človeka, ki si prizadeva za južnoslovansko idejo. Stanimirovič piše, da je pripravil petindvajset pesmi za Južnoslovansko biblioteko,⁵ ki je do tedaj izhajala v Beogradu. Pripravil je zbirko pesmi Franceta Prešerna. V nadaljevanju izraža željo, da bi pod naslovom *Iz južnoslovanskega pesništva* objavil pesmi Vazova in Prešerna, ker je Južnoslovanska biblioteka prenehala izhajati. Za to knjigo meni, da bi

¹ V zbranem delu Antona Aškerca, DZS, 1951, je omenjena korespondenca med Bezenškom in Aškercem v zvezi z Rapsodijami bolgarskega goslarja, ki so bile objavljene v LZ 1902. Bezenšek pravi, da se bolgarski književniki zanimajo zanje in prosi Aškerca za dovoljenje za prevod.

² Krstju Kotev Krstev (1866–1919) je bil filozof, literarni kritik in teoretik, prevajalec in v letih 1892–1907 urednik literarne revije *Misel*.

³ Anton Bezenšek (1845–1915) je bil stenograf, ki je živel v Bolgariji. Bil je predsednik in 5 let glavni tajnik najstarejše bolgarske čitalnice Slavjanska beseda v Sofiji.

⁴ Signatura v nacionalnem arhivu Bolgarske akademije znanosti (NA BAN): f. 112 a.e.440 I.1. Original. Rokopis. Slovenski jezik.

⁵ Zbornik del iz različnih slovanskih literatur.

napisal predgovor, v katerem bi pojasnil pesniški razvoj Vazova in Prešerna.⁶ 6. oktobra 1909. leta je Stanimirovič obvestil Vazova, da bo pri Kolarčevi založbi izšla zbirka 50 Prešernovih izbranih pesmi. Zaupno sporoča, da je to njegov mali doprinos k poznavanju slovanskih narodov.⁷

Dokumenti dokazujejo, da so se slovensko-bolgarski kulturni stiki sčasoma krepili. Pisma niso le strokovnega, ampak tudi prijateljskega značaja. Na obeh straneh je čutili željo, da bi naroda kulturno in znanstveno sodelovala. Pozitivni nameni so dokazljivi npr. z dejstvom, da je profesor Baduin Saria,⁸ ki je bil leta 1926 imenovan za izrednega profesorja stare zgodovine v Ljubljani, pisal profesorju arheologije Gavrailu Kacarovu, da je dobil od njega separat o vprašanih, ki ga zanimajo. Prof. Saria je nameraval izkoristiti ta material za Ljubljanski arheološki seminar, ki iz finančnih razlogov ni mogel redno prejemati publikacij bolgarskega arheološkega inštituta in Narodnega muzeja. Ker so bile take težave znane tudi bolgarskim znanstvenikom tega časa, so jih obvladovali z osebno izmenjavo informacij. S tem so izražali tudi medsebojno spoštovanje.⁹

V arhivih so tudi dokumenti o stikih med Narodnim gledališčem v Ljubljani in Narodnim gledališčem v Sofiji. Ljubljanski gledališčniki so posvečali pozornost svojim bolgarskim kolegom in spremljali njihove gledališke dogodke. To dokazuje npr. telegram iz leta 1922, v katerem Ljubljansko narodno gledališče pozdravlja svoje kolege iz Sofije ob posebni priložnosti. 25. decembra 1922 je bila namreč proslava v čast bolgarski dramski umetnosti.¹⁰

Drugi posebno ganljivi znak pozornosti s strani kolektiva Ljubljanskega gledališča je telegram, v katerem izražajo svojo globoko žalost in zaskrbljenost zaradi velikega požara leta 1923, v katerem je zgorel večji del gledališke zgradbe v Sofiji.¹¹ Ljubljanski igralci in vodstvo gledališča so nesrečni dogodek označili kot veliko kulturno nesrečo. Obvestili so jih, da bo v Ljubljani organiziran velik koncert v dobrodelne namene, sredstva pa bodo poslana kot skromna pomoč za obnovo Narodnega gledališča v Sofiji. Ta dokument je zgodovinski dokaz pozornosti in požrtvovalnosti slovenske kulturne javnosti.

Za osvetlitev kopritve bolgarsko-slovenskih kulturnih stikov v tridesetih in štiridesetih letih, ki niso več le zasebnega, sponatnega, ampak tudi inštitucionalnega značaja, je treba omeniti, da imata za to največje zasluge bolgarski profesor Stefan Bobčev, predsednik Slovanskega društva v Bolgariji od leta 1903 do svoje smrti leta 1940, in Rasto Pustoslemšek,¹² predsednik jugoslovansko-bolgarske lige v Ljubljani, ki je bila oblikovana na njegovo pobudo leta 1934.

⁶Signatura v nacionalnem arhivu Bolgarske akademije znanosti (NA BAN): f. 112 a.e. 491. Original. Rokopis. Srbsko-hrvaški jezik.

⁷Signatura v nacionalnem arhivu Bolgarske akademije znanosti (NA BAN): f. 112 a.e. 491. Original. Rokopis. Srbsko-hrvaški jezik.

⁸Baduin Saria (r. 1893) je bil klasični zgodovinar, arheolog in numizmatik.

⁹Signatura v nacionalnem arhivu Bolgarske akademije znanosti (NA BAN): f. 28 op. 1, a.e. 318, 1 I. Original. Rokopis.

¹⁰Signatura v centralnem državnem zgodovinskem arhivu (CDIA): f. 195 op. a.e.190, 1,215. Original. Tipkopis. Slovenski jezik.

¹¹Telegram ima datum 23. marec.

¹²Rasto Pustoslemšek (r. 1875) je časnikar, ki je Slovenski narod okreplil s stalno rubriko Južnoslovanske in slovanske vesti. Leta 1906 je na povabilo predsednika Slovanskega društva v Sofiji vodil Slovence na 2. južnoslovansko umetniško razstavo in 1. kongres južnoslovanskih književnikov in novinarjev v Sofiji. Leta 1929 je postal častni član Slovanskega društva v Sofiji.

Profesor Stefan Bobčev je bil eden od pomembnih predstavnikov bolgarskega prava, znani publicist, od leta 1884 akademik, od leta 1908 dopisni član zagrebške Akademije znanosti. Močno je vplival na krepitev stikov s slovenskimi in hrvaškimi kulturnimi in znanstvenimi delavci, saj si je prizadeval za slovansko sodelovanje na teh dveh področjih. Spodbujal je pisce, gledališčnike in prevajalce, naj ustvarijo stalno kulturno povezavo. Slovansko društvo se je povezovalo tudi z drugimi slovanskimi državami in kulturami. Pomembno informacijo v zvezi z energično aktivnostjo Ljubljanske lige daje tri strani dolgo pismo Rasta Pustoslemška Nikoli Bobčevu z dne 5. februarja 1936. »Kot Vam je znano,« piše Pustoslemšek Bobčevu, »sem leta 1934 v Ljubljani oblikoval Jugoslovansko-bolgarsko ligo, ki se zares dobro razvija. Tega leta, tj. 1936, sem uspel pridobiti celo skupino navdušenih mladih ljudi, ki so se vključili v upravo lige, zato se je njena aktivnost močno razširila. Začeli smo s tečajem bolgarskega jezika.« Na koncu Rasto Pustoslemšek prosi za dela bolgarskih klasikov, na prvem mestu Ivana Vazova, ki bi na tečaju zelo koristila. V nadaljevanju sporoča o seriji kulturnih prireditev: februarja 1936 so v Ljubljani odprli razstavo bolgarske grafike. V zvezi s tem je liga organizirala predavanje o bolgarski likovni umetnosti, književnosti in zgodovini. »V Glasbeni matici,« nadaljuje Pustoslemšek, »bomo priredili glasbeni večer, na katerem bo skladatelj Emil Adamič govoril o bolgarski glasbi. V narodnem gledališču pripravljajo uprizoritev bolgarske komedije St. L. Kostova¹³ Golemanov.« Sledi del, v katerem Pustoslemšek priporoča Bobčevu, naj pozorno spremlja delo dr. Ivana Laha, profesorja in pisatelja, in dr. Božidarja Borka, publicista. Oba sta bila Ljubljancana, Borko je bil član Pen-kluba v Sofiji, Lah pa je obiskal Bolgarijo leta 1910, ko se je udeležil Slovanskega zbora. Ob koncu pisma, ki je hkrati obvestilo o institucionaliziranem sodelovanju, gospod Pustoslemšek našteva liste in časopise, ki jih bosta med seboj izmenjala Ljubljanska liga in Slovansko društvo v Sofiji.¹⁴

Že pred Pustoslemškom je 10. avgusta 1935, po obisku Slovanskega društva v Sofiji, Vjekoslav Bučar,¹⁵ tajnik bolgarsko-jugoslovanske lige v Ljubljani, pisal dr. Nikoli Bobčevu, naj mu pošlje material za bolgarski časopis *Slovanski glas*, posebno članek Koroška – zibelka Slovencev. Obvešča ga, da namerava časopisu redno pošiljati rezultate raziskave o Slovencih in Hrvatih v Italiji, o gradiščanskih Hrvatih, o Srbih in Hrvatih v Romuniji in o življenju Lužiških Srbov. Zanima ga problem Lužiških Srbov in prosi, naj se v časopis vključi več gradiva o tem najmanjšem slovanskem narodu. Predlaga, da bi v Bolgariji izdali njegovo knjigo na to temo. Pismo zaključuje s pozdravi Nikoli Bobčevu, taktatnemu uredniku časopisa, in akademiku Stefanu Bobčevu, predsedniku Slovanskega društva, ki jih pošiljajo Rasto Pustoslemšek, senator Ivan Hribar, dr. N. Župančič in druge v Bolgariji poznane osebnosti, ki so se osebno poznali z bolgarskimi slavisti.

Časopis *Slavjanski glas* ima velike zasluge za razvoj slovanskega sodelovanja. Oblikovali so ga leta 1902 kot glasilo Slovanskega dobrodelnega društva v Bolgariji. Izhajal je do leta 1940. V uredniškem odboru si bili pomembni pisatelji, npr. Ivan Vazov in drugi znameniti prevajalci, javni delavci, znanstveniki, publicisti, zdravniki, učitelji, duhovniki. Mnogi sodelavci so dosegli cilje časopisa, to je seznaniti bolgarsko javnost s slovanskimi državami in popularizirati idejo slovanskega združevanja. Bolgare je seznanjal z glavnimi

¹³ St. L. Kostov (1879–1939) bolgarski slavist, komediograf, pisatelj in etnograf. Komedijo Golemanov je v slovenščino prevedel Rasto Pustoslemšek.

¹⁴ Signatura v nacionalnem zgodovinskem arhivu (NIA): f. 278, a.e. 159. Original. Tipkopis. Slovenski jezik.

¹⁵ Signatura v nacionalnem zgodovinskem arhivu (NIA): f. 278, a.e. 102 1. Original. Tipkopis. Slovenski jezik.

pojavi v kulturnem življenju Slovanov. Kot so menili njegovi oblikovalci in uredniki, se časopis ni ukvarjal s praktično politiko. Njegova naloga je bila, »da daje bolgarski javnosti čim bolj natančne podatke o razvoju uporniške misli o slovanski vzajemnosti in zблиževanju, o borbi proti tujim pritiskom v težnji k visokemu političnemu idealu – slovanskemu zблиževanju v različnih deželah.«

Ne glede na težave s prevajanjem je časopis posvečal pomembno mesto slovenski književnosti. Predstavila se je z deli Antona Aškerca, Ivana Cankarja in Otona Župančiča. Dela slovenskih pesnikov so bila objavljena v dveh ciklih. Bolgarski pesnik Stilijan Čilingirov¹⁶ je prevedel pesem Prva mučenica iz Aškerčevega cikla Rapsodija bolgarskega goslarja, pa tudi dela Župančiča, Cankarja in drugih pesnikov.

Pod naslovom Iz slovenske poezije je bil natisnjen prevod pesmi Stilijana Čilingirova Zdravljica romantičnega pesnika Franceta Prešerna. Žal je prevajal iz ruščine, kar je bila v tem času zaradi pomanjkanja strokovnjakov pogosta praksa; to velja tudi za poljske prevode. Zanimiv je urednikov zapis: »Za slovensko Zdravljico beri Slavjanski glas (2. letnik). Tam je objavljena v nepopolnem in netočnem prevodu gospoda D. K. Popova, zato jo sedaj ponujamo bralcem v novem in lepem prevodu, ki ga je naš mladi in popularni pesnik Čilingirov oblikoval po odličnem prevodu akademika Korša.«

Na straneh časopisa so bila objavljena tudi literarnozgodovinska in kritična besedila, splošni članki o vzporednem razvoju slovanskih književnosti, o težavah prevajanja itd. V teh tekstih so prikazani tudi problemi v razvoju in prevajanju slovenske poezije.

Naštevaje pisem, dokumentov in knjižnih publikacij ter njihovo razlaganje neizogibno spominja na svojevrsten literarnozgodovinski katalog. Toda za njegovo navidezno praznino se skrivajo upi, želje in čustva skupnih interesov in medsebojnega spoštovanja dveh slovanskih narodov, bolgarskega in slovenskega. Za to navidezno praznino odkrivamo nove strani, nova dejstva naše skupne kulturne zgodovine v prvih desetletjih našega stoletja.

Magda Karabelova-Panova

Inštitut za literaturo Bolgarske akademije znanosti, Sofija

Iz srbščine prevedla *Ana Peklenik*.

¹⁶Stilijan Hadžidobrev Čilingirov (1881–1962) je bil pedagog, literarni zgodovinar, eden od ustanoviteljev Društva bolgarskih pisateljev, pisatelj, pesnik, dramaturg, etnograf, folklorist in prevajalec.